

Figueroles i Garreta, Jordi

Els butlletins oficials eclesiàstics
dels bisbats catalans: una
publicació sovint oblidada

Aquesta comunicació només pretén tractar d'una manera generalitzada d'una publicació que, malgrat el volum de pàgines que comporta, ha restat «oblidada» a les històries de les publicacions i s'ha fet servir molt poc per a refer la història de l'Església catalana i la història en general: els butlletins oficials eclesiàstics de les diòcesis catalanes. Ha de ser una ponència generalitzadora perquè és del tot impossible d'extractar la història, el que motivar la creació i el contingut d'unes publicacions que, des de mitjan segle XIX fins ara i sense gaires interrupcions, es publiquen als diferents bisbats catalans. Dedicarem aquest escrit, per tant, a fer només algunes consideracions sobre la importància que tenen i la necessitat del seu estudi.

L'Església, tradicionalment, ha estat una institució que, a causa del poder real que ha tingut damunt la societat en el curs de la història, ha deixat empremtes escrites. Dels documents històrics que conservem, el percentatge que correspon als eclesiàstics és majoritari en èpoques com ara l'Edat Mitjana i, malgrat baixar aquest percentatge a mesura que ens acostem a la societat contemporània, els arxius eclesiàstics sempre han estat caracteritzats per la conservació d'una allau de documents a partir dels quals no solament es pot fer la mateixa història de l'Església, sinó la història general del país.

La crisi de l'Antic Règim i l'adveniment de la societat liberal va marcar, però, un canvi en el paper polític, econòmic i ideològic de l'Església. De ser una institució política dominant, amb una riquesa territorial immensa i amb una preeminència ideològica indubtable da-

mund de les consciències de la població, de les monarquies i dels Estats, passà a una situació en què les fonts econòmiques foren reduïdes i la posició política de domini fou qüestionada per unes altres institucions i per la creació de les administracions dels nous Estats contemporanis. Davant d'aquesta situació, l'Església reaccionà d'una manera decidida i, a partir de la mateixa Revolució Francesa, va anar alimentant tota la doctrina «contrarevolucionària», d'un marcat caràcter antiliberal, que identificava les transformacions sòcio-econòmiques i polítiques que s'anaven acomplint amb una conjuració de les «forces del mal», les quals no volien sinó eliminar la religió i les seves institucions. El debat entre Església i món modern, per tant, serà el punt sobre el qual giraran tota la doctrina, l'estratègia a seguir, la posició política, els plantejaments ideològics, les controvèrsies internes, les actuacions papals, etc., de l'estament eclesiàstic des del Vaticà fins a l'última de les parròquies.

S'ha considerat des de sempre el segleXIX com la centúria d'eclosió de la premsa i de les publicacions més o menys periòdiques (fullets, proclames, manifestos, etc.). Les discussions ideològiques i les controvèrsies polítiques que apareixen amb la formació de la societat contemporània són l'explicació més plausible que hom ha donat per a emmarcar aquest procés. Les diverses faccions del liberalisme exposaran les seves posicions des de les diferents capçaleres de periòdics; amb el creixement del moviment popular s'esdevindrà la formació de publicacions republicano-demòcrates i, un cop articulat un moviment obrer i sindical prou important, aquest també recorrerà a publicacions i diaris per tal d'exposar les seves alternatives socials, econòmiques i polítiques. El moviment refractari a aquesta evolució imparable dels temps cap a la societat moderna i liberal també recorrerà a les mateixes armes que els seus oponents. Tot el moviment «contrarevolucionari» i reaccionari, defensor de mantenir-se dins les estructures de l'Antic Règim o oposat a molts dels canvis que s'anaven acomplint, generà una gran quantitat de publicacions mitjançant les quals volgué mantenir i difondre les seves posicions i continuar amb les parcel·les de poder que, de mica en mica, anava perdent. L'Església també coneixerà una inflació —entenent aquest terme no pas en un sentit pejoratiu— de publicacions, fullets, diaris, manifestos, obres doctrinals, catecismes populars, escrits institucionals i tants d'altres destinats a combatre ideològicament i pràcticament les seves prerrogatives atacades i defensar la seva visió del món, tot plegat amb una clara intenció política de mantenir el seu *status* secular.

Ja des de la Revolució Francesa i, sobretot, a partir de la Guerra de la Independència a principi del segle XIX, l'Església espanyola i catalana va combatre la introducció del pensament liberal mitjançant obra escrita i alguns eclesiàstics fins i tot, van agafar el trabuc per foragitar els «demoníacs» francesos del territori peninsular. La Constitució que es discutia a Cadis, tot i comptar amb un nombre no gens menyspreable d'eclesiàstics participants en les sessions, generà un corrent contrari que es plasmà també en multitud d'escrius, de fullets i de diaris. S'ha dit moltes vegades que, mentre que Cadis representa un dels bressols de la premsa liberal espanyola, Mallorca —l'illa restà lliure de la intervenció napoleònica— seria un nucli representatiu del publicisme contrarevolucionari i anticonstitucional. En el nucli mallorquí, la participació dels eclesiàstics en aquesta tasca fou rellevant i notable. És un exemple de com l'Església impulsà una obra propagandística mitjançant la premsa per tal de defensar les seves posicions.

Durant tot el segle XIX i a redós de l'Església es van fundar multitud de publicacions de tota mena. Cal recordar només com a exemple la tasca periodística de Balmes, impulsor de moltes publicacions religioso-polítiques d'una importància cabdal; o l'obra propagandístico-doctrinal d'un pare Claret; o, ja en l'últim terç de segle, publicacions com la *Revista Popular*, de Sardà i Salvany, o *La Veu del Montserrat*, del canonge Collell. Però també cal tenir en compte que els temes i les discussions de caràcter religiós formaven una part molt important del contingut de diaris, de revistes i de tota mena de publicacions que, explícitament, no eren considerades religioses. Els temes de debat, les característiques de totes, les informacions i les opinions que contenien depenien, com és lògic, de la conjuntura històrico-política en què es vivia.

Hi ha una data clau que ens interessa molt d'assenyalar per al tema de la nostra comunicació: el 1851, any de la signatura del concordat entre la Santa Seu i l'Estat espanyol. Després del període turbulent que viu l'Església a partir de 1833 —desamortització, etc.—, la línia moderada de la revolució liberal espanyola impulsà un acord amb el Vaticà que es plasmà en aquest concordat. L'interès de l'Estat a apaivagar les tenses relacions amb l'Església i l'interès del Vaticà a no perdre del tot una posició preponderant dins els esquemes de poder de la societat van desembocar en aquest acord, que codificava les regles de joc amb les quals s'havia de moure cada una de les institucions d'ençà d'aquell moment. Durant els anys posteriors,

les interpretacions i les polèmiques entorn del concordat foren nombroses i paral·leles a les diverses conjunctures històriques que patí el país. Tot i això, no deixà de representar per a l'Església un punt d'arrencada a partir del qual podia desenvolupar, amb una estratègia altra, sens dubte, que durant l'Antic Règim, la seva institucionalització a fi de continuar tenint un poder i una influència damunt la societat. En aquest context d'una nova «institucionalització» hem de situar un dels trets que ens poden explicar la creació dels butlletins oficials eclesiàstics del bisbats de Catalunya.

Hi ha un altre element molt important, però, que cal tenir en compte: la creació de publicacions periòdiques «oficials» de caràcter civil o eclesiàstic. Al nostre país, aquest tipus de publicacions no apareix fins ben entrat el segle XIX, les quals, primerament, pretenen donar la informació oficial sobre les lleis i els decrets governamentals; segonament, assegurar-ne el coneixement per part de la població; i, tercerament, marcar la data de compliment d'ençà de la seva publicació. Sens dubte no significa res més que un element caracteritzador de com es va formant l'estructura administrativa del poder durant l'època contemporània. En aquest sentit cal recordar la creació per l'Estat dels diferents *Boletín Oficial de la Provincia* per la Reial ordre de 20 d'abril de 1833¹ i, posteriorment, l'aparició de butlletins oficials de diferents ministeris.

El papa i la cúria romana tampoc no van tenir cap òrgan per a la publicació i la difusió dels documents fins a la segona meitat del XIX. El 1865 va aparèixer a Roma una publicació periòdica amb el títol *Acta Sanctae Sedis* que, malgrat no tenir un caràcter oficial, recollia els documents jurídics emanats directament del sant pare i els decrets, les instruccions i les respostes dels dicasteris romans més rellevants. El 23 de maig de 1904 aquesta publicació adquirí un caràcter oficial. Pius X, mitjançant la constitució apostòlica *Sapienti Consilio*, de 29 de juny de 1908, disposà que la promulgació de lleis pontificies es fes mitjançant la publicació del seu text en un periòdic o butlletí oficial. Aquest, titulat *Acta Apostolicae*, va aparèixer el dia primer de gener de 1909; a partir d'aquell moment, les *Acta Sanctae Sedis* deixaren de publicar-se.

1. Per a totes aquestes informacions i per a unes altres que anirant apareixent en aquesta comunicació, ens basem, principalment, en l'article de Vicente CÀRCEL ORTÍ, «Los boletines oficiales eclesiásticos de España», publicat a *Hispania Sacra*, XIX, 1966.

Passem, però, als butlletins eclesiàstics. El primer butlletí que va aparèixer a Espanya fou el de Toledo, pels volts de 1844,² i els dels bisbats catalans ho feren entre el 1853 i el 1866.

Les característiques formals d'aquestes publicacions, tot i la seva quantitat —un a cada seu episcopal espanyola— i les diferents èpoques històriques en què s'han desenvolupat —el 90 % tenen una continuïtat de més de cent anys només interrompuda en la majoria durant la Guerra Civil de 1936-1939—, són força iguals. Van néixer com a publicacions periòdiques, encara que hi havia unes grans divergències en la seva periodicitat segons les diòcesis, i els rectors havien de subscriure-s'hi, enquadernar-los en volums anuals i conservar-los com a part integrant de l'arxiu parroquial. Representen el mitjà de comunicació oficial entre el bisbe i les persones sota la seva jurisdicció i serveixen per a ordenar les disposicions convenients del prelat i establir l'obligatorietat de complir-les en el moment de ser publicades al butlletí. Alhora són, sobretot abans, una font d'informació de totes les reials ordres que el govern decretava en matèria religiosa o de qualsevol mena que pogués interessar el clergat. També han estat tradicionalment una font de difusió de tots els documents de la Santa Seu (encíclics papals, decrets pontificis, normes emanades des dels diferents dicasteris, etc.). S'utilitzaven per a orientar en el compliment correcte de serveis litúrgics i com a element propagandístic amb vista a pelegrinatges, devocions, recaptos de diners per a alguna finalitat —subscripcions populars per a Roma, Terra Santa; davant d'alguna catàstrofe natural o epidèmica, etc.— i moltes coses més. També aconsellaven sobre la lectura de certs llibres o anunciaven les novetats editorials que es produïen pel que fa a obres de caràcter religiós o afins.

Els butlletins, per tant, haurien servit per a «institucionalitzar» l'Església en el sentit més modern. Aquesta seria una de les primeres hipòtesis de treball que voldríem reflexionar. L'argumentació seria molt simple: davant dels moments difícils que significava per a l'Església la consolidació gradual de la societat moderna, una de les primeres tasques hauria estat cohesionar-se al màxim possible en

2. Recollim la data de l'estudi de Carcel Ortí ja esmentat. Tot i això, Leandro HIGUERUELA DEL PINO, al seu article «En torno a la bibliografía del Boletín de la diócesis de Toledo en el siglo XIX», *Hispania Sacra*, xxxi-xxxii, 1878-1879, diu que, malgrat que sembla que l'aparició del butlletí de Toledo comença cap a 1844, la col·lecció que se'n té s'inicia durant la dècada dels cinquanta.

el si de la seva pròpia institució. Quan parlem de cohesió, ens referim al procés de reforçament del paper de la jerarquia en una estructura administrativa que anava des de Roma, passant pels bisbats, fins a la més remota de les parròquies, comprnent uns àmbits geogràfics molt amplis amb una estructura de comandament, però, estrictament piramidal. El butlletí oficial pot semblar un esglaó petit en aquest procés, però és especialment revelador del que diem. En aquest sentit ens demostra com l'organització de la «institució» millorava perfeccionant el canal de transmissió de la informació i de les obres emanades des del centre de comandament. Pensem que l'Estat liberal també seguia aquest procés, i només cal recordar el que Napoleó representa en la centralització del poder i en la uniformació de l'estructura administrativa de l'Estat. L'Església actuava per mimetisme davant aquest procés de l'Estat civil? Això és molt arriscat d'afirmar, però és necessari almenys constatar la similitud del fenomen.

Exposada aquesta hipòtesi, que estudis més aprofundits podrien acceptar o rebutjar, quines serien les conseqüències sorgides de la utilització i la generalització dels butlletins? Al nostre entendre, i amb la sensació de deixar-nos-en alguna, haurien estat les següents:

a) Reforcen la «institucionalització» de l'Església. Oficialitzen més la institució. Aquest punt arrenca de les consideracions anteriors i creiem que ja ha estat explicat.

b) Augmenten el paper del bisbe. És conegut de tothom que el bisbe és el nucli bàsic de poder de l'Església. El funcionament de l'estructura eclesiàstica de la diòcesi en depèn, marca les pautes de la pastoral a seguir i, finalment, és l'interpret i l'executor de les directrius vaticanes. Això feia que hagués de donar ordres i recomanacions que eren trameses als rectors mitjançant la visita pastoral, que efectuava personalment o per mitjà d'intermediaris un parell o tres de vegades durant tot el pontificat tirant llarg. Gràcies als butlletins, moltes d'aquestes ordres i consideracions eren canalitzades directament entre l'emissor i el receptor, sense intermediaris, la qual cosa feia més palesa davant dels rectors el paper del prelat. En la mesura que les disposicions emanades eren més directes, reforçaven la línia de comandament bisbe-rectors-feligresos.

c) Uniformen el «discurs». Donada aquesta línia tan directa, el «discurs» no es perd entre intermediaris. I això era essencial, a la vinguda dels temps nous, en una època difícil per a l'Església. El seu poder estava en una posició fràgil i la capacitat de mobilització havia

de ser ràpida i directa. Però, a més, calia que la posició del Vaticà, dels diferents bisbes, de les diferents autoritats religioses sobre qualsevol tema candent, fos compartida i seguida per la majoria de rectors i de feligresos. Per exemple, si apareixia qualsevol condemna del liberalisme o de les sectes maçòniques, o hom atacava qualsevol determinació governamental i aquest atac es feia mitjançant una argumentació determinada, calia que aquesta fos comunicada de la mateixa manera a la resta de la població mitjançant les parròquies i la premsa. Aquesta comunicació es feia molt més bé gràcies als butlletins perquè el clergat parroquial podia llegir ell mateix el document papal o episcopal reproduït al butlletí. Qualsevol carta pastoral o encíclica publicada portava al final una ordre del bisbe en la qual obligava que fos llegida o interpretada pels rectors en alguna de les misses. També, i com a exemple, podem veure com, davant de qualsevol problema de tipus moral —blasfèmia, joc, balls, etc.—, s'hi donava un cert tipus d'argumentació per tal que els mateixos rectors poguessin utilitzar-la a l'hora d'afrontar-lo. Aquest procés d'uniformació del discurs es nota clarament davant de certes devocions o pràctiques pietoses. Tothom coneix la devoció al Sagrat Cor o el rés del rosari, en creixement durant la segona meitat del segle XIX, com a mesura mobilitzadora per a lluitar contra la «modernitat». Aquestes devocions, impulsades de Roma estant per mitjà dels prelats, es van anar consolidant per la intervenció decidida del clergat parroquial, i hem d'anar a buscar una bona part del seu èxit als butlletins. Es tracta, alhora, de devocions universals, diferents de la geografia devocional anterior durant l'Antic Règim, que podia variar molt en la forma i en el contingut d'un indret a un altre, la qual cosa encara prova més la nostra tesi.

d) Centralitzen el «discurs». Creiem que aquesta qüestió queda en part explicada al punt anterior. Ara bé, mentre que anteriorment hem tractat del contingut, del missatge, aquesta vegada tractem de l'emissor. Una de les característiques del pas d'una societat d'Antic Règim a una societat contemporània és la seva centralització gradual. S'ha dit moltes vegades que les fronteres de la informació són els límits possibles del poder polític i com la informació cada vegada està més centralitzada per aquest poder. Aquest fenomen avui dia és incontestable. Si el poder civil ha seguit aquest procés, l'Església igualment. Quan analitzem la fragmentació del poder, característica de les societats antigues, ens adonem de quina manera la informació emanava des de punts molts diferents i com les decisions centrals eren

matisades segons la quantitat d'intermediaris que l'anaven transmetent. Malgrat tenir un esquema de poder molt piramidal, a l'Església, abans, li succeïa el mateix fenomen. Unes determinacions importants de concilis com ara el de Trento costava un quant temps que fossin assumides pel conjunt de la població cristiana. En aquest procés de centralització del «discurs» i, per tant, del poder, els butlletins hi tenen també un paper fonamental. Ara queda més clar d'on emanen les ordres (papa-bisbes-rectors) i molt poques resten a la interpretació i la decisió dels clergues parroquials i de les capes més baixes del poder eclesiàstic. Això significa que aquests últims seran uns executors de les disposicions directes que els butlletins els transmeten. En aquest sentit, i en paral·lelisme amb l'Estat civil, notem una «funcionarització» de l'estructura de poder eclesiàstica. En la mesura que els esglaons baixos i mitjans de l'estructura esdevenen funcionaris, les capes més altes augmenten i centralitzen encara més el poder.

e) «Oficialitzen» la informació. Aquest procés que hem descrit al punt anterior té una conseqüència que els butlletins refermen: l'oficialització de la informació. Quan part de l'estructura ha esdevingut «funcionària» i es guia per les ordres i pels decrets que es publiquen en un butlletí, fins i tot qualsevol opinió, recomanació, etc., de qualsevol prelat, tot i ésser discutible, adquireix un to d'oficialitat pel fet de ser difosa pel butlletí. Quan un bisbe feia qualsevol comentari de tipus polític sobre algun fet ocorregut en un àmbit geogràfic reduït com ara un bisbat i aquell era publicat al butlletí, esdevenia una opinió de caràcter oficial malgrat tractar-se, en la majoria dels casos, d'una simple opinió no contrastada amb unes altres de veritablement oficials.

f) Donen informació. Un altre aspecte molt important dels butlletins oficials eclesiàstics és que subministraven molta informació de caràcter divers als seus receptors. Un dels fets típics de la premsa en general del segle XIX és la transcripció de notícies i comentaris apareguts en uns altres diaris o revistes d'unes altres ciutats. Moltes vegades veiem que hi ha publicacions a Catalunya, per posar-ne un cas, que polemitzen en coses que han sortit publicades a Madrid o en uns altres indrets del país. Els butlletins també acomplien aquesta funció. Hem de tenir en compte que un butlletí oficial eclesiàstic era una publicació de caràcter mixt: publicava, per un cantó, totes les disposicions oficials i de compliment obligat sorgides de Roma o del prelat, però, per l'altre, recollia notícies i informacions diverses que poguessin interessar o fossin útils per a reforçar algunes actituds dels

prelats sobre diferents temes. En aquest sentit, per exemple, hom podia publicar a la diòcesi de la Seu d'Urgell el cas d'un republicà que no s'hagués tret el barret davant d'una processó a la ciutat de Toledo, el procés per aquest fet i les possibles condemnes del tribunal encarregat de jutjar-lo. Això servia, alhora, per a advertir els feligresos del bisbat d'Urgell de quin havia de ser el seu comportament en una manifestació religiosa i per a prevenir el perill de l'existència de persones amb idees «desviades» que atacaven l'Església. Aquesta informació, sens dubte, tenia una finalitat molt clara com totes les que es publicaven d'aquesta mena. El mateix passava quan recollien alguna informació sobre qualsevol maçó que es penedia, en el moment de la seva mort, d'haver pertangut a la secta i la notícia era situada en una ciutat italiana, alemanya, francesa, etc. A més, però, tots els butlletins publicaven informació sobre els actes religiosos, les missions, les processons, les visites pastorals del bisbe, els pelegrinatges i els oficis que s'haguessin fet al bisbat o en uns altres, la qual cosa donava una informació als diferents rectors de coses ocorregudes fora del seu àmbit parroquial. A vegades era curiós com s'hi donava notícia de fets de política internacional, sempre amb una intenció molt clara. En aquest cas, hi era paradigmàtica la referència constant al contenciós entre el papa i l'Estat italià que s'esdevingué a partir de la segona meitat del XIX. Però també hi trobem informació sobre la *Kulturkampf* bismarckiana, o la política laica de la III República francesa, entre d'altres. Imaginem-nos com podien ser rebudes i interpretades totes aquestes informacions per un rector i una comunitat pagesa de qualsevol parròquia de la muntanya d'Olot o del Camp.

g) Dirigeixen les «lectures». Una altra finalitat dels butlletins, encara que varia molt entre ells, és recomanar llibres, sobretot religiosos —devocionals, litúrgics, Dret canònic, teologia moral, monografies històriques, etc.—, i indicar-ne el preu i on es podien adquirir. La bibliografia resultant podia ser molt útil per a qualsevol rector que estigués interessat en la seva lectura; però és clar que, en fer-ne una menció especial, determinaven la tria d'aquest possible clergue, la qual cosa no deixava de ser una lectura dirigida.

Una vegada exposats aquests punts que han pretès explicar què signifiquen els butlletins, ens quedaria, finalment, una qüestió que ens interessa molt: la utilització com a font històrica d'aquesta publicació. Com que els límits d'aquesta comunicació no ens permeten exemplificar un cas concret, ens limitarem a tractar de tres aspectes que considerem fonamentals: en primer lloc, la discussió sobre la

utilitat o no d'analitzar una font que significa la «versió oficial» davant de molts fenòmens històrics; en segon lloc, veure com l'anàlisi de l'«oficialitat» ens dona moltes pistes sobre l'estructura i el funcionament de la institució eclesiàstica; i, en tercer lloc com pot ser utilitzat com a crònica de molts actes i fenòmens que tenen l'Església com a protagonista amb relació a la societat.

Volem dir d'entrada que, per a nosaltres, els butlletins oficials eclesiàstics dels bisbats són d'una utilitat extraordinària com a font històrica. Això fa que vulguem discrepar d'aquells qui moltes vegades els han rebutjat perquè els consideren massa oficialistes i es pensen, per tant, que no se'n pot treure res essent com són només la «versió oficial» d'unes certes jerarquies. Per a nosaltres, aquesta discussió és falsa. No es pot menysprear, d'antuvi, una font històrica sigui quina sigui. El que caldrà és interrogar-la convenientment i veure'n les deficiències amb relació al que volem estudiar; però això és un problema de qualsevol font. La discussió s'ha de centrar en els mètodes d'anàlisi, mai en els documents, i menys en uns com aquests, que trobem completíssims.

Això ens porta a considerar la segona qüestió de què volem tractar: què se'n pot treure, dels butlletins? La nostra argumentació es podria sintetitzar d'aquesta manera: l'anàlisi de l'«oficialitat» en l'Església és fonamental per a entendre el funcionament de la institució, la qual cosa sempre ens donarà pistes per a estudiar-ne molts més aspectes. A vegades hom ha tingut un cert rebuig a investigar les jerarquies eclesiàstiques, el funcionament dels bisbats, els nivells superestructurals, per dir-ho d'alguna manera. S'havia considerat d'entrada més important tot el que es refereix a l'anàlisi de la història social de l'Església, o sigui les relacions i la incidència que ha tingut damunt la població des del punt de vista del control ideològic o de consciència fins a aspectes polítics, econòmics o de control social. Al nostre entendre, no podem donar més importància a l'un aspecte respecte a l'altre. Pensem que tots són importants igualment. Fins i tot necessàriament complementaris. No podem entendre res d'aquesta influència social si no refem exactament com funcionava la institució. No en tindrem mai un coneixement històric exacte si no podem confrontar dialècticament totes les peces del trencaclosques. En aquest sentit, el butlletí ens pot aportar un bagatge d'informació notable i ens permet entendre el funcionament en la tramesa de la informació.

A més, però, és fals dir que només podem investigar els aspectes «oficials» de la institució partint dels butlletins. Hi ha molts més

apartats que ens poden ajudar en el coneixement històric de les societats si fem un buidatge sistemàtic i ben fet d'aquesta publicació. Potser no tindrem un coneixement directe dels problemes, però sí que ens permetrà deduir-ne l'existència. Per exemple, qualsevol contenció entre un bisbe i un grup de rectors per alguna qüestió política. El butlletí no ens l'explicarà pas amb detall, però és probable que hi hagi una carta pastoral, un decret o una recomanació del prelat on aconsellarà o exigirà una certa obediència. A partir d'aquest moment tenim unes pistes per tal d'aprofundir, per unes altres fonts, el possible conflicte. Un altre exemple: a vegades, en els comentaris que fa un bisbe a l'hora d'exposar les conclusions d'una visita pastoral fa esment, d'una manera exagerada en molts casos, d'algun «perill», com podria ser la presència d'alguna associació obrera de caràcter socialista o per l'estil que ronda pel bisbat. En la mesura que alerta sobre un fet d'aquest tipus, ja ens dóna una idea de cap a on podem orientar la nostra atenció.

Com aquests casos n'hi ha molts. Hi sol haver una secció a molts butlletins, particularment útil, que és la que intenta fer una crònica de la diòcesi. S'hi resumeixen les coses que s'hi han fet: inauguracions del prelat, missions populars, processons particularment reeixides, pelegrinatges, oficis religiosos notables, etc. És evident que el comentari que acompanya la informació sol ser sempre laudatori i que no el podem tenir en compte; però també és cert que el buidatge sistemàtic d'aquests actes diu moltes coses sobre els esdeveniments que es van succeint a la diòcesi. Si més no, hom pot fer-ne la geografia, estudiar-ne la periodicitat, veure'n el motiu. En definitiva, pot donar els primers elements de referència que es tardaria molt temps a refer segons els mateixos arxius parroquials si és que hi han restat consignats. Cal tenir en compte, a més, que per ciutats o viles més grans sol haver-hi una altra mena de premsa que pot informar d'aquests actes, cosa que no passa a poblets petits i parròquies disperses; per a aquests, la informació continguda als butlletins és l'única cosa que tenim.

A més, però, pot servir per a moltes més anàlisis: biogràfiques sobre els prelats de la diòcesi quan reproduïxen el dia de la seva entronització; bibliogràfiques;³ a partir del recull de documentació pontificia; dels seminaris; sobre recollida d'almoines; etc.

3. Aquest és el cas de l'estudi de Leandro Higuera del Pino sobre els butlletins de la diòcesi de Toledo (vegeu la nota 2).

Com a conclusió, podríem dir que seria del tot útil un treball de buidatge, catalogació i publicació del contingut dels butlletins catalans des dels seus orígens fins ara. La comparança entre aquests i el coneixement sistemàtic i ordenat del seu contingut ens facilitarien enormement la tasca amb vista a investigacions posteriors i ens farien adonar de la importància d'aquest fons «sovint oblidat», tal com hem titulat aquesta comunicació.